

Following politics on Twitter

Οι αλλαγές στη δημόσια σφαίρα μέσα από τη λειτουργία των μέσων κοινωνικής δικτύωσης
Εισήγηση

Κυριακή 29 Ιούλη 2012

των Αλέξανδρου Γεωργίου
Κίμωνα Γαστεράτου
Αντώνη Βαρσάμη

A. Η νέα πραγματικότητα των κοινωνικών δικτύων και το διαδίκτυο

«...Από την άλλη, υπάρχει και το ίντερνετ. Κι έτσι, πολλοί μόνοι τους μπορούν να βρουν πολλούς άλλους μόνους τους σ' όλο τον κόσμο. Από αυτό μπορεί να προκύψει συσσώρευση μοναξιάς και αντικατάστασή της από μια ψευτοφιλική κοινότητα. Μπορεί όμως και να προκύψει ένα ενδιαφέρον πάρε-δώσε εμπειριών, απόψεων και προσωπικών σχέσεων. Είναι θέμα χρήσης.»

- *Λένος Χρηστίδης¹*

Η διάδοση των ψηφιακών μέσων κοινωνικής δικτύωσης στις χώρες του αναπτυσσόμενου και ανεπτυγμένου κόσμου αποτελεί γεγονός εδώ και καιρό. Από τα πρώιμα blogs αρκετά υποβαθμισμένης αισθητικής και με έμφαση περισσότερο στην ευκολία ανάρτησης κειμένου έως την επικοινωνιακή τομή του twitter δεν έχουν περάσει παρά λίγα χρόνια. Αυτό δείχνει τη δυναμική που αναπτύσσει η υπόθεση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης τόσο από άποψη αριθμού χρηστών και αναγνωστών όσο και από την άποψη μιας αγοράς αντίστοιχων υπηρεσιών. Η δυναμική αυτή μιας και έχει να κάνει με διαπροσωπικές σχέσεις διαμορφώνεται από τις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες και από τη μορφή που έχουν οι κοινωνικές σχέσεις αλλά πολύ εύκολα επιδρά και σε αυτές και τις διαμορφώνει με τη σειρά της. Έχει αξία για να κατανοήσουμε την ευρεία αποδοχή των μέσων αυτών να αποκτήσουμε μια εικόνα της **θεωρίας κοινωνικών δικτύων** που βρίσκεται στο φόντο της ανάπτυξης του Facebook και κατ' επέκταση (και δια της άορατης χειρός της αγοράς) όλων των σύγχρονων ψηφιακών πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης (π.χ. twitter, tumblr, google+, linkedin κλπ).

Στοιχεία της Θεωρίας Κοινωνικών Δικτύων (Social Network Theory)

Στις μεταπολεμικές δεκαετίες και ειδικότερα στις δεκαετίες του '60 και του '70 μια σειρά από ριζοσπαστικές θεωρήσεις στο χώρο της κοινωνιολογίας εμφανίστηκαν, προσπαθώντας να αμφισβητήσουν τις παραδοσιακές αρχές του κλάδου αυτού. Τόσο από τα αριστερά όσο και από τα δεξιά έγιναν αντίστοιχες προσπάθειες που πολλές φορές τέμνονταν στην επιδίωξη να ενταχθούν εργαλεία από το χώρο των θετικών επιστημών στο χώρο της κοινωνιολογίας και ειδικότερα να γενικευτεί η χρήση του **πειράματος**. Τα πειράματα στην κοινωνιολογία βέβαια δεν μπορούν να είναι καταστροφικά όπως π.χ. τα χημικά πειράματα σε ένα πανεπιστημιακό εργαστήριο, γι' αυτό και έπρεπε εξαρχής να καταφεύγουν σε μια λογική εξομοίωσης μιας κοινωνικής κατάστασης και στατιστική καταγραφή και μελέτη των αποτελεσμάτων. Χωρίς να εμβαθύνουμε περισσότερο, θα αναφερθούμε σε ένα πείραμα που άνοιξε την έρευνα στην περιοχή που μετέπειτα ονομάστηκε θεωρία κοινωνικών δικτύων (social network theory).

Στη δεκαετία του 1960, ο Stanley Milgram και η ομάδα του ξεκίνησαν με ένα αρχικό ποσό των 680\$ για να εκτελέσουν ένα πείραμα² βασισμένο στη διαίσθηση ότι «ζούμε σε ένα μικρό κόσμο». Επιδίωξη της ομάδας αυτής ήταν να δείξει ότι άνθρωποι άγνωστοι μεταξύ τους δεν απέχουν και τόσο πολύ τελικά, αλλά μέσω γνωστών των γνωστών τους βρίσκονται μόνο λίγα «βήματα» μακριά. Για να το δείξουν αυτό, επέλεξαν τυχαία

296 αποστολείς γραμμάτων από τους οποίους και ζήτησαν να στείλουν ένα γράμμα σε ένα χρηματιστή στη Βοστώνη τον οποίο οι αποστολείς δε γνώριζαν. Συγκεκριμένα τους ζητήθηκε να στείλουν το γράμμα αυτό σε κάποιο γνωστό τους που θεωρούσαν πιθανό να βρίσκεται «πιο κοντά» στο χρηματιστή από τη Βοστώνη, με ρητές εντολές στον γνωστό τους αυτό να πράξει αναλόγως, σημειώνοντας παράλληλα από πόσα χέρια έχει περάσει το κάθε γράμμα. Το πείραμα αυτό κατέληξε σε ένα ενδιαφέρον αποτέλεσμα: κανένα γράμμα δε χρειάστηκε για να φτάσει στον υποτιθέμενο χρηματιστή από τη Βοστώνη πάνω από έξι «βήματα», ή αλλιώς πάνω από έξι αλλαγές χεριού.

Το φαινόμενο αυτό ονομάστηκε «φαινόμενο του μικρού κόσμου» (small world phenomenon) και αποτελεί κεντρική διαίσθηση πάνω στην οποία βασίζεται η ανάπτυξη των σύγχρονων ψηφιακών μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Επί της ουσίας, το φαινόμενο αυτό εγγυάται ότι πολύ σύντομα θα καταφέρεις να συνδεθείς με ανθρώπους που ξέρεις και ταυτόχρονα μπορείς με μόνο έξι «βήματα» κοινωνικής απόστασης να βρεις οποιονδήποτε στο δίκτυο αυτό. Αυτό είναι κάτι που δίνει τρομερή ισχύ και τρομερή δυναμική σε μια εφαρμογή όπως το Facebook που μπορεί να κορορεύεται στους χρήστες του ότι μπορεί να συνδέσει οποιαδήποτε άτομα έχουν λογαριασμό. Απλά αφήνει τη δυναμική του κοινωνικού δικτύου να εξελιχθεί.

Για να γίνει πιο κατανοητή η ορολογία «δίκτυο» και «κοινωνικό δίκτυο»³ θα αναφερθούμε εδώ σε κάποια στοιχεία δανεισμένα από τα μαθηματικά. Ένα δίκτυο αποτελείται από κόμβους (σημεία) και ακμές (γραμμές) που ενώνουν δύο κόμβους. Κάθε κόμβος και κάθε ακμή μπορεί να είναι σημαδεμένα με κάποια ταμπέλα που συνήθως έχει αριθμητικό περιεχόμενο ή πληροφορίες για το τι αναπαριστά ο κόμβος ή η ακμή. Όταν δύο κόμβοι σχετίζονται, τότε υπάρχει ακμή που τους ενώνει (έτσι δηλαδή αναπαρίσταται η σχέση), αλλιώς οι κόμβοι είναι μεταξύ τους απομονωμένοι. Με τον όρο «κοινωνικό δίκτυο» εννοούμε ένα δίκτυο στο οποίο οι κόμβοι είναι κοινωνικά υποκείμενα – π.χ. άτομα, επιχειρήσεις, ομάδες, οργανώσεις, θεσμοί – και οι ακμές αναπαριστούν τις μεταξύ τους σχέσεις. Θα μπορούσε για παράδειγμα να φτιαχτεί ένα κοινωνικό δίκτυο που να αναπαριστά την κατοχή μετοχικών πακέτων μεταξύ διαφορετικών εταιριών (συγκεκριμένα, αυτό δεν είναι τυχαίο παράδειγμα αλλά πείραμα με πολύ ενδιαφέροντα αποτελέσματα).⁴

Υπάρχουν κάποια άλλα δομικά και κοινωνικά θεωρήματα, αποτελέσματα που σχετίζονται με τη δομή που εμφανίζουν τα κοινωνικά δίκτυα και τη συμπεριφορά των κοινωνικών υποκειμένων και τα οποία παίζουν επίσης κεντρικό ρόλο στην κατανόηση της μηχανικής των κοινωνικών δικτύων. Ένα πρώτο θεώρημα/αποτέλεσμα ονομάζεται **τριαδικό κλείσιμο (triadic closure)**. Το θεώρημα αυτό λέει:

«Αν δύο άτομα σε ένα κοινωνικό δίκτυο έχουν ένα φίλο από κοινού, τότε υπάρχει αυξημένη πιθανότητα να γίνουν φίλοι μεταξύ τους κάποια στιγμή στο μέλλον»⁵

Σε αυτό το θεώρημα, η φράση «γίνουν φίλοι» είναι ορθότερο να κατανοηθεί ως «να αποκτήσουν κάποια σχέση», ούτως ώστε να ξεφύγουμε από την εύκολη καθημερινότητα των διαπροσωπικών φιλικών σχέσεων και να καταλάβουμε ότι αντίστοιχα συμπεράσματα ισχύουν και για άλλου τύπου κοινωνικές σχέσεις. Ένα επόμενο ενδιαφέρον αποτέλεσμα έχει να κάνει με αυτό που ονομάζεται **ισχυροί ή ασθενείς κοινωνικοί δεσμοί**. Οι κοινωνικοί δεσμοί (οι σχέσεις μεταξύ δύο υποκειμένων) μπορούν να χαρακτηριστούν ως ασθενείς ή ισχυροί σκεπτόμενοι ως εξής:

«Αν αφαιρέσω την ακμή μεταξύ δύο κόμβων (τη σχέση μεταξύ δύο υποκειμένων) τότε αυτοί οι δύο κόμβοι μένουν πλήρως απομονωμένοι ή υπάρχει κάποια σύντομη διαδρομή μέσω άλλων κόμβων που να μπορώ να φτάσω από τον έναν στον άλλο;»

Τα παραπάνω δύο αποτελέσματα τα οποία έχουν παίξει σημαντικό ρόλο για την ανάπτυξη της λογικής των ψηφιακών μέσων κοινωνικής δικτύωσης είναι βασισμένα σε **δομικά χαρακτηριστικά των δικτύων**. Δηλαδή, τα αποτελέσματα αυτά έχουν να κάνουν μόνο με το ότι υπάρχουν κόμβοι που εμφανίζουν κάποια σχέση και όχι με το τι αναπαριστούν αυτοί οι κόμβοι ούτε το τι τύπου είναι η κοινωνική σχέση μεταξύ τους.

Σε αυτό το σημείο θα παρουσιάσουμε και ένα σημαντικό αποτέλεσμα που βασίζεται σε **κοινωνικά χαρακτηριστικά**. Το αποτέλεσμα αυτό ονομάζεται ομοφιλία και σε γενικές γραμμές μας λέει ότι άτομα με παρόμοια χαρακτηριστικά μοιάζει να ομαδοποιούνται σε μια μεριά του δικτύου και να συνάπτουν σχέσεις μεταξύ τους και μάλιστα ισχυρές. Για να μιλήσουμε με ορολογία κοινωνικών δικτύων, κόμβοι που παρουσιάζουν παρόμοιες αριθμητικές τιμές για κάποια ποσότητα, εμφανίζονται να έχουν ακμές μεταξύ τους, να γίνονται τριαδικά κλεισίματα μεταξύ τους και να έχουν ισχυρούς δεσμούς (δηλαδή να είναι συνδεδεμένοι με όλους τους παρόμοιους κόμβους). Τα ευρήματα αυτά έχουν επαληθευτεί και στη συνέχεια χρησιμοποιούνται για να εξομοιώσουν φαινόμενα όπως η διάδοση μικροβίων σε πληθυσμούς (π.χ. μιας γρίπης σε ένα σχολείο) ή και πρόσφατα ακόμα για την δράση του οργανωμένου εγκλήματος στην κοινωνία.

Η θεωρία των κοινωνικών δικτύων έχει τα υπέρ και τα κατά οποιασδήποτε θεωρίας που προσπαθεί να μοντελοποιήσει κοινωνικά φαινόμενα: Θυσιάζει την λεπτομερή ανάλυση της πραγματικότητας και μοιάζει εξαιρετικά απλοποιητική για να κερδίσει σε προσαρμοστικότητα στην ερμηνεία διαφορετικών κοινωνικών

φαινομένων και ευκολία στην αναπαράσταση. Ίσως θα αντιστοιχούσε να αντιμετωπιστεί ως ένα αδρό επίπεδο αφαίρεσης για διάφορες κοινωνικές καταστάσεις, με τη μεγάλη δυνατότητα όμως της οπτικοποίησης (μας επιτρέπει να **δούμε** τις κοινωνικές σχέσεις) και με κάποια δομικά εργαλεία και συμπεράσματα που μπορούν να μας βοηθήσουν να αναλύσουμε και να προβλέψουμε - με κάποια πιθανότητα - κοινωνικές συμπεριφορές. Έχει αρκετό ενδιαφέρον η επιμονή στις **σχέσεις** μεταξύ των ατόμων και όχι στα άτομα τα ίδια ως κυρίαρχες για τη συμπεριφορά όλου του δικτύου, που η συγκεκριμένη θεωρία προβάλλει. Άλλωστε η ίδια η σύλληψη της συγκεκριμένης θεωρίας πηγάζει από την αντίληψη ότι ο άνθρωπος είναι ένα κοινωνικό ον, ότι ζει και δρα μέσα σε ένα πλούσιο φάσμα κοινωνικών δεσμών και μάλλον του «επιβάλλονται» κινήσεις και συμπεριφορές από τους ίδιους τους κοινωνικούς δεσμούς.

Ερωτήματα σχετικά με μια έρευνα για τα κοινωνικά δίκτυα και τα αντίστοιχα ψηφιακά μέσα

Αρχικό ερώτημα, σε συνεπαγωγή με τα παραπάνω, είναι το αν μπορεί να χρησιμοποιηθεί η θεωρία κοινωνικών δικτύων από την πλευρά των κοινωνικών κινήματων και των πολιτικών δυνάμεων που τα στηρίζουν ως εργαλεία ανάλυσης της κοινωνικής πραγματικότητας. Προσπαθώντας να τροχοδρομήσουμε μια απάντηση, πολλές φορές έχει νόημα να εξετάζουμε τι κάνει ο ταξικός αντίπαλος και εκεί τα πράγματα είναι διαφωτιστικά: η ανάλυση των κοινωνικών δικτύων σε συνδυασμό με στοιχεία της θεωρίας παιγνίων χρησιμοποιούνται κατά κόρον από στρατηγικούς αναλυτές επιχειρηματικών ομίλων, συμβούλους πολιτικής υπουργείων, κυβερνήσεων και κομμάτων κ.ο.κ. Επί πλέον, ασυνείδητα και χωρίς γνώση της θεωρίας τα ίδια τα κοινωνικά κινήματα πρόσφατα έμαθαν με την εμπειρία τους τη δυναμική που έχουν τα κοινωνικά δίκτυα στη διάχυση πληροφοριών και στη εύκολη διασύνδεση ατόμων με κοινά ενδιαφέροντα (βλέπε τη χρήση του ίντερνετ από τις αραβικές εξεγέρσεις και το κίνημα occupy).⁶

Βέβαια, υπάρχει ένα δεύτερο μεγάλο ερώτημα το οποίο χρήζει εξέτασης και απάντησης από την μαρξιστική αριστερά που ενδιαφέρεται για την τεχνολογική πρόοδο και την επίδρασή της στην οικονομία σε πρώτη φάση. Αναρωτιέται κανείς – και δικαίως – πώς εμφανίζονται τόσο κέρδος οι μεγάλες εταιρίες κοινωνικής δικτύωσης, τη στιγμή που τα προϊόντα τους – δηλαδή η υπηρεσία κοινωνικής δικτύωσης – δίνονται δωρεάν. Ποιά είναι η φύση του προϊόντος τους; Τι αξία περιέχει⁶; Το Facebook είναι απλά ένα μεγάλο billboard για εξατομικευμένες διαφημίσεις ή οι υπάλληλοί του παράγουν αξία και αυτοί οι ίδιοι; Ένα εναλλακτικό ενδιαφέρον μοντέλο έχει να κάνει με την εμφάνιση της peer – to – peer παραγωγής. Βασισμένη στο μοντέλο παραγωγής λογισμικού ανοιχτού κώδικα όπου μια ομάδα ομότιμων developers συνεισφέρουν από κοινού σε μια ενιαία εργασία ο καθένας από τον τόπο του, η ιδέα της peer – to – peer παραγωγής θέλει να μεταφέρει το ίδιο μοντέλο στην παραγωγή «υλικών» αγαθών. Για παράδειγμα, υπάρχουν peer – to – peer επιχειρήσεις που αντικείμενα σχεδιάζονται από κοινού σε δικτυακές κοινότητες και κατασκευάζονται από κοινά διαμοιρασμένους τρισδιάστατους εκτυπωτές. Αυτό συνιστά νέο τρόπο παραγωγής όπως πιστεύουν κάποιοι⁸; Μπορεί να ειπωθεί ως ένα εναλλακτικό παραγωγικό μοντέλο, δεδομένου ότι στοχεύει στην παραγωγή αντικειμένων με βάση τις ατομικές ανάγκες εύκολα και γρήγορα και όχι μαζική αναπαραγωγή του ίδιου σχεδίου;

Τα κοινωνικά δίκτυα και οι αντίστοιχες ψηφιακές πλατφόρμες αναμφίβολα έχουν επηρεάσει και τον τρόπο που διεξάγεται η πολιτική αντιπαράθεση και ο πολιτικός αγώνας. Η ενημέρωση, η προπαγάνδα, η δικτύωση, η κινητοποίηση έχουν αλλάξει και τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια στροφή στα κοινωνικά δίκτυα ακόμα και για την καθημερινή ενημέρωση. Πόσο διαφορετικός είναι ο κόσμος και μαζί με αυτόν η πολιτική αντιπαράθεση σε πλανητικό επίπεδο την εποχή που ο θάνατος του Bin Laden στο Πακιστάν έγινε γνωστός 40 δευτερόλεπτα αργότερα στην Αμερική από ένα tweet στο Twitter που έγινε από το δίπλα σπίτι, από την εποχή που η είδηση ότι στήθηκαν γκιλοτίνες στο Παρίσι έγινε γνωστή σε μεριές της υπόλοιπης Γαλλίας κάποιους μήνες μετά, αλλά και από την εποχή του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου που ο κόσμος ενημερωνόταν από τα «επίκαιρα» στο σινεμά και από περιορισμένης κυκλοφορίας και για περιορισμένο αλφαβητισμένο κοινό εφημερίδες;

Τέλος, υψώνονται ερωτήματα ιδεολογικά και πολιτιστικά. Πώς αντιλαμβάνεται ο νέος χρήστης των ψηφιακών κοινωνικών δικτύων την πραγματικότητα και τις κοινωνικές σχέσεις; Τι εικόνα έχει για την ενημέρωση, την πολιτική, την αντιπαράθεση όπως διαμορφώνεται από μέσα που κυριαρχεί π.χ. ο γραπτός λόγος; Η οριακά απεριόριστη πρόσβαση στην πληροφορία και στη γνώση που ισοδυναμεί με χιλιάδες φορές την βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας πώς διαμορφώνει τα υποκείμενα; Αναβαθμίζεται η κριτική ικανότητα και η ικανότητα επιλογής μεταξύ αξιόπιστης ή μη πηγής περιεχομένου ή υποβαθμίζεται; Τι αντίληψη διαμορφώνουν οι χρήστες των ψηφιακών κοινωνικών δικτύων για το είναι τους και τη σχέση τους με τον κόσμο σε μια εποχή που επιβάλλει την **υπερεπικοινωνία**;

B. Επιτήρηση και τιμωρία(τους):

Η έκρηξη στις δυνατότητες και την χρήση του διαδικτύου προκάλεσαν μια άνευ προηγουμένου (συγκρινόμενη ίσως μόνο με την ευρεία κυκλοφορία της εφημερίδας) μεταβολή της σφαίρας της επικοινωνίας, της γνώσης και της πληροφορίας, μεταβάλλοντας και διευρύνοντας με ριζικό τρόπο αυτό που αποκαλούμε ως δημόσιο χώρο/σφαίρα. Ειδικά δε για την περίπτωση του διαδικτύου με την ταχύτητα, αλλά και την παγκοσμιότητα που προσφέρει συντελέστηκε ένας σχεδόν κοσμογονικός μετασχηματισμός του χωροχρόνου σε κατεύθυνση συνολικής υπέρβασης των περιορισμών διασποράς της πληροφορίας και του πλήθους στο οποίο μπορούσε να απευθυνθεί. Σίγουρα δεν μιλάμε για κάτι που τουλάχιστον σε αυτό τον τομέα δεν έχει προηγούμενο. Η κυκλοφορία της εφημερίδας, το υπέρ-ατλαντικό τηλεγραφικό καλώδιο, η τηλεόραση και η μεταφορά της γνώσης και της πληροφορίας διαμέσου της συνιστούν όντως γεγονότα που ειδικά στο κομμάτι του χωροχρόνου ίσως και να συνιστούν μεταβολές μεγαλύτερης σημασίας, από το διαδίκτυο, τις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, τις ηλεκτρονικές "εφημερίδες" ή ημερολόγια (blogs) και την δημιουργία διαδικτυακών βιβλιοθηκών. Πού έγκειται λοιπόν η διαφορά με το διαδίκτυο και όλες τις πλατφόρμες για τις οποίες συζητάμε, τι μας οδηγεί στο συμπέρασμα να μιλάμε για μια διαδικασία τομής στον τρόπο διασποράς της γνώσης και της πληροφορίας; Η απάντηση στο ερώτημα δεν βρίσκεται σε αυτό που μια πρώτη ανάγνωση θα μας οδηγούσε, στο κομμάτι δηλαδή των πρακτικών που υλοποιούνται διαμέσου του διαδικτύου και των πλατφορμών που πολλοί από εμάς χρησιμοποιούμε, βρίσκεται πιο πίσω και πιο πριν στην ίδια την δομή και την διάρθρωση του. Η σχετικά άναρχη, δικτυακή δομή του, που αντιλαμβάνεται κάθε τελικό χρήστη ως ισότιμο και αυτόνομο σημείο σύνδεσης με το δίκτυο, η οριζόντια επικοινωνία που μπορεί να καταστεί εφικτή διαμέσου του, η δυνατότητα δημιουργίας αμεσοδημοκρατικών και μη ιεραρχικών μοντέλων διακίνησης της πληροφορίας αλλά και συζήτησης, η άρση των περιορισμών του χωροχρόνου για τις οποίες μιλήσαμε παραπάνω και φυσικά το σχετικά μικρό κόστος των υλικοτεχνικών υποδομών που απαιτούνται για την είσοδο και ανάπτυξη δραστηριότητας στο διαδίκτυο, είναι οι συνιστώσες που αναδεικνύουν τις ψηφιακές τεχνολογίες ως ένα γεγονός που φέρνει επανάσταση στον τρόπο με τον οποίο πληροφορούμαστε, έχουμε πρόσβαση στην γνώση και επικοινωνούμε. Για να το μεταφέρουμε πιο γλαφυρά, οι δυνατότητες που παρέχουν οι ψηφιακές τεχνολογίες και το διαδίκτυο για τον απλό χρήστη, μπορούν να συγκριθούν με μια υποθετική εικόνα όπου στην εποχή της ανακάλυψης της τυπογραφίας από τον Γουτεμβέργιο να υπήρχε η δυνατότητα, για τις πλατιές μάξες, κατοχής ενός οικιακού τυπογράφου που θα παρείχε την δυνατότητα καθένας μας να μπορεί να έχει έναν μικρό εκδοτικό οίκο (με όλες τις θετικές και αρνητικές δυνατότητες που θα άνοιγε μια τέτοια πραγματικότητα).

Η δυνατότητα που δίνεται στο υποκείμενο αλλά και σε συλλογικούς φορείς θέσεων και ρόλων να διαμεσολαβούν τις εμπειρίες, την ατομική ή συλλογική τους μνήμη, την πρακτική τους και τις θέσεις του μέσα σ' ένα χώρο που τουλάχιστον μέχρι πρόσφατα η ελευθερία ήταν πολύ μεγαλύτερη από τα επίσημα ΜΜΕ, και τα όρια ελέγχου ήταν από δυσδιάκριτα ως ανύπαρκτα έδιναν και δίνουν ακόμη την δυνατότητα στους πολιτικούς και κοινωνικούς χώρους που σκέφτονται, εργάζονται και δραστηριοποιούνται στο εξ ορισμού πολύβουο, πολύχρωμο και πολυ-συνθετικό εργαστήρι των κοινωνικών κινημάτων, της πάλης ενάντια στο υπάρχον κοινωνικό-οικονομικό και πολιτικό σύστημα του υπαρκτού καπιταλισμού, να διευρύνουν την πάλη τους και την επικοινωνία τους με εκείνες τις κοινωνικές κατηγορίες που στοχεύουν να κινητοποιήσουν.

Για την πολιτική αριστερά στον τόπο δυστυχώς ο συγκεκριμένος χώρος αντιμετωπιζόταν, αλλά και αντιμετωπίζεται εν πολλοίς ακόμα με τοποθετήσεις που τοποθετούνται εντός δύο ακραίων ορίων. Από τη μία υπάρχει η ιδιότυπη αντίληψη ενός νεολοουδισμού και αναχωρητισμού από την χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών με μια στάση που περιγράφει το διαδίκτυο ως το σύγχρονο πανοπτικόν και από την άλλη η πρόσληψη του χώρου του διαδικτύου ως ένα χώρο απόλυτης και απεριόριστης ελευθερίας για την διεξαγωγή πολιτικών συζητήσεων, την ανάπτυξη και τον συντονισμό κινητοποιήσεων και κινημάτων παράλληλα με την επικράτηση μιας τηλεοπτικής, και μη υλικής συνείδησης για το πώς σε τελική ανάλυση ασκείται η πολιτική(π.χ. αρκεί ένα like, στο event της πορείας, ή ένα status στο facebook για να εκφραστεί η στήριξη και η συμμετοχή σε μια κινηματική διαδικασία). Στόχος μιας προσπάθειας ψύχραιμης, αλλά και σε τελική ανάλυση μάχιμης ανάγνωσης για τις δυνατότητες των ψηφιακών τεχνολογιών, και των μέσων κοινωνική δικτύωσης θα πρέπει να είναι τόσο η διερεύνηση των εγχώριων και διεθνών εμπειριών, όσο και η πληροφόρηση για το ποιες διαδικασίες επιτήρησης, ελέγχου και εμπορευματοποίησης του χώρου του διαδικτύου έχουν εκκινηθεί και το πώς μια αριστερά των καιρών της και όχι των αναπαραστάσεων των εποχών που έχουν παρέλθει μπορεί τόσο να παρέμβει και να χρησιμοποιήσει το διαδίκτυο, όσο και να συγκροτήσει την πάλη ενάντια στην δημιουργία ενός οργουελικού σύμπαντος το οποίο θα επεκτείνεται σε ένα συνεχές το οποίο βρίσκεται τόσο στον μη απτό χώρο του διαδικτύου όσο και στον υλικό, βιωμένο χώρο της καθημερινότητας μας.

Welcome to 1984?

Σε κάθε πεδίο όπου η ανθρώπινη δραστηριότητα και ειδικά στους χώρους όπου μπορούν να αναπτύσσονται δομές και διαδικασίες αντίστασης από τους πληττόμενους, ο καπιταλισμός έχει την τάση να δημιουργεί τρόπους κερδοφορίας εκμετάλλευσης και διαδικασίες ελέγχου τόσο για να είναι σε θέση να κάνει το προφανές, να εφευρίσκει και να καταλαμβάνει χώρους κερδοφορίας, όσο και για να έχει την δυνατότητα δημιουργίας τρόπων προληπτικού- κατά βάση ιδεολογικού ελέγχου- σε αυτό που το αμερικάνικο δόγμα όρισε ως αντικοινωνικές συμπεριφορές, που έχουν μηδενική ανοχή. Η χρησιμοποίηση του διαδικτύου ως πεδίου που δεν υπόκειται στους χωροχρονικούς περιορισμούς είναι επίσης χρήσιμη για κράτη και κεφάλαιο σε μια προσπάθεια τόσο πιο εύκολης μεγέθυνσης της διεθνοποιημένης καπιταλιστικής αγοράς, όσο και δημιουργίας ενός νέου πεδίου κερδοφορίας (αν και η πληροφορία, η γνώση και η επικοινωνία μέσω διαδικτύου στην συγκυρία βρίσκονται σε υπεραφθονία, οπότε δεν συνιστά και ακριβώς στρατηγική επένδυση για τις δυνάμεις του κεφαλαίου). Γι' αυτό και η προσπάθεια μετάλλαξης του χαρακτήρα του διαδικτύου από δημόσιο κοινωνικό χώρο, σχετικής, ελευθερίας σε ιδιωτικοποιημένο χώρο που θα λειτουργεί υπό τους όρους και τους κανόνες της καπιταλιστικής οικονομίας φαίνεται να οξύνεται. Η διαδικασία δημιουργίας ιδιωτικοποιημένων ζωνών του διαδικτύου, η εκχώρηση ολόκληρων του χώρων σε ιδιώτες (π.χ. η πώληση της "μπλογκόσφαιρας" στην Google), η αύξηση των τιμών για την πρόσβαση σε μια σειρά υλικοτεχνικών υποδομών και φυσικά η προσπάθεια θεσμοθέτησης σκληρών μέτρων με το πρόσχημα της προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων, με τα νομοσχέδια ACTA, PIPA και SOPA (τα οποία εν τέλει δεν ψηφίστηκαν κάτω από ένα τεράστιο κύμα ψηφιακής αντίστασης) είναι μόνο σημάδια της γενικής τάσης που φαίνεται να διαμορφώνεται σε σχέση με το διαδίκτυο. Παρόλ' αυτά η ίδια η δομή του διαδικτύου όπως εξηγήσαμε και παραπάνω είναι που ευνοεί, την ανάπτυξη διαδικασιών αντίστασης και απέναντι σε αυτές τις διαδικασίες. Η δημιουργία αντί-δομών και ανοιχτών πλατφορμών, ελεύθερου και ανοιχτού λογισμικού είναι μόνο παραδείγματα κάποιων από τις νησίδες που ξεπροβάλλουν στην θάλασσα του διαδικτύου.

Αν βέβαια το κυρίαρχο στην διελκυστίνδα ανάμεσα στις δυνάμεις του κεφαλαίου και στις δυνάμεις των κοινωνικών κινημάτων σε ότι αφορά το διαδίκτυο δεν είναι το κέρδος, ακριβώς επειδή δεν υπάρχει και ακριβώς η δυνατότητα, ακόμα, το ίντερνετ και οι πλατφόρμες που αυτό παρέχει να αποτελέσουν πηγή άμεσης κερδοφορίας θα πρέπει να αναζητήσουμε αλλού το εξηγητικό σχήμα για τις ολοένα και πιο επιθετικές κινήσεις που επιχειρούν κράτη και κεφάλαιο σε σχέση με τον ορισμό κανόνων, και την ψήφιση νομοθετημάτων γύρω από την χρήση του διαδικτύου. Η απάντηση θα πρέπει να αναζητηθεί, αν και σπεύσαμε να οριοθετηθούμε από αυτό το όριο, στην δημιουργία ενός Οργωελικού σύμπαντος ελέγχου, που στις δομές του θα είναι Μπενθαμιακό και στις διαδικασίες αδειοδότησης και θεσμοθέτησης της κάθε πλατφόρμας θα υπόκειται σε Καφκικούς γραφειοκρατικούς ελέγχους που θα βαθαίνουν το καθεστώς επιτήρησης και ελέγχου σε ένα χώρο που η προβολή της κοινωνικής αλλά πολλές φορές και ατομικής δραστηριότητας ενός ανθρώπου γίνεται με πολύ μεγαλύτερη ευκολία από οποιοδήποτε άλλο μέσο. Η ίδια η δυνατότητα σε τελική ανάλυση λογισμικών συστημάτων (η περιβόητη εξατομικευμένη αναζήτηση της Google), να κρατούν αλλά και να συστηματικοποιούν πλευρές της καθημερινής δραστηριότητας των υποκειμένων, έχοντας την δυνατότητα διάθεσης αυτών των δεδομένων σε κατασταλτικούς μηχανισμούς με την απλή υποψία της "αντικοινωνικής" συμπεριφοράς (π.χ. η νέα πολιτική απορρήτου της Google) μετατοπίζουν πλέον την δυνατότητα επιτήρησης και ελέγχου όχι στο πεδίο της ασκούμενης με υλικούς όρους συμπεριφοράς αλλά στο πεδίο της έκφρασης πρόθεσης ή ακόμα χειρότερα στο ίδιο το πεδίο της σκέψης (όσο και αν μοιάζει υπερβολικό). Η συνείδηση της παρακολούθησης από το υποκείμενο, έρχεται τελικά να διαμορφώσει από τα πριν την συμπεριφορά και την λεκτική εκφορά πριν ακόμα αυτό πράξει, ακριβώς επειδή γνωρίζει ότι αυτό αντιμετωπίζει τον κίνδυνο της έκθεσης, όχι απλά στους χιλιάδες φίλους στο facebook, αλλά και στον μη-ορατό μεγάλο αδερφό, που ακόμα και αν δεν, έχει την δυνατότητα να παρακολουθήσει και να τιμωρήσει την συμπεριφορά του. Η εισβολή τέτοιων μεθόδων επιτήρησης ίσως να μην γίνεται αντιληπτή στην τεχνολογικά ανενήμερη και υπανάπτυκτη Ελλάδα, αλλά αρκεί κάποιος να σκεφτεί τι σημαίνει για παράδειγμα ο συγχρονισμός των επαφών του τηλεφωνικού καταλόγου του κινητού του με το facebook και η υποταγή του κινητού του τηλεφώνου και των ιδιωτικών του συνομιλιών στους κανόνες της πολιτικής απορρήτου της Google ή δυνατότητα συγχρονισμού- και εμφάνισης- του σημείου που ο χρήστης βρίσκεται με τον ηλεκτρονικό χάρτη που του παρέχεται από το κινητό του. Ακόμα η διάθεση προϊόντων με τέτοιες δυνατότητες επιτήρησης σε σχετικά χαμηλή τιμή, δείχνουν πώς ο ανυποψίαστος χρήστης των ψηφιακών τεχνολογιών μπορεί να γίνει βορά στα χέρια και τα δόντια κάθε μηχανισμού που επιθυμεί να τον ελέγξει. Αν όλα αυτά φαντάζουν κάπως υπερβολικά και συνομοσιολογικά για τον μέσο αναγνώστη του κειμένου, αρκεί μια αναζήτηση (με τους νέους κανόνες απορρήτου) στο διαδίκτυο για το πώς μια σειρά ανθρώπων κατέληξαν έγκλειστοι στο Γκουντάναμο ή δικάστηκαν με μόνα στοιχεία την ιδιωτικότητα τους που εκτέθηκε λίγο

παραπάνω στον νέο δημόσιο χώρο του διαδικτύου. Η συνείδηση του υπαρκτού συνεχούς μεταξύ αυτού που αντιλαμβανόμαστε ως απτό, βιωμένο και υλικό χώρο και του άυλου του διαδικτύου είναι που πρέπει τελικά να συγκροτεί το συνεχές και της πάλης μας απέναντι σε όλες τις διαδικασίες εισβολής των κρατικών μηχανισμών στην ιδιωτικότητα μας που στόχο έχει το έλεγχο και την κανονικοποίηση της συμπεριφοράς μας.

Όπως σημειώθηκε και παραπάνω η ίδια η δομή του διαδικτύου, εν τέλει η ίδια η δομή της κοινωνίας, είναι που προσφέρει την δυνατότητα ανοίγματος ρηγμάτων και δημιουργίας θεωριών και χώρων αντίστασης στην υπάρχουσα τάξη πραγμάτων, από την πληττόμενη πλειοψηφία ενάντια στις δυνάμεις του κεφαλαίου και τους πολιτικούς του εκφραστές. Μία σειρά πρόσφατων εμπειριών δείχνει πως για τον κόσμο της αντίστασης και του αγώνα κάθε δημόσια σφαίρα που δημιουργείται- και ειδικά μία που δίνει την δυνατότητα στο χρήστη να βρίσκεται εντός της με σχετικά ισότιμο τρόπο- μπορεί να περιέχει δυνάμεις που αν κινητοποιηθούν προς την σωστή κατεύθυνση μπορούν να υπηρετήσουν την υπόθεση και τους σκοπούς του εκάστοτε κινήματος. Το δυστυχές ή ευτυχές είναι πώς για μια φορά ακόμα ο λαός που πάντα υπηρετούμε αλλά ξεχνάμε να διδαχθούμε από αυτόν βρίσκεται ένα βήμα μπροστά από την πολιτική και κοινωνική αριστερά. Εμπειρίες που συναντάμε στο facebook, το twitter, την μπλογκόσφαιρα δείχνουν πώς είτε είμαστε απόντες είτε ακολουθούμε, ακόμα, ασθεμαίνοντας. Τα βλέμματα της πολιτικής αριστεράς ανά τον κόσμο, αλλά και στην Ελλάδα, στράφηκαν σε αυτό το νέο πεδίο "παρέμβασης" όταν η Αραβική άνοιξη άρχισε να ξεσπά στα βάθη του χειμώνα του Δεκέμβρη του 2011 στην Τυνησία. Όταν πληροφορηθήκαμε (και πάλι διαδικτυακά) ότι σημαντικό κομμάτι συντονισμού, πληροφόρησης και επικοινωνίας των εξεγερμένων καλυπτόταν από το διαδίκτυο και τις νέες τεχνολογίες, συγκεκριμένα από το facebook, το twitter, το youtube και τα κινητά τηλέφωνα και συγκεκριμένα τα SMS. Δεν ήταν όμως μόνο ο εσωτερικός συντονισμός και η διακίνηση πληροφοριών που εξασφαλίστηκε μέσω του διαδικτύου το μόνο πράγμα που οι ψηφιακές τεχνολογίες εξασφάλισαν στους εξεγερμένους, ήταν επίσης και το παράθυρο τους στον υπόλοιπο κόσμο, ο διάυλος εκείνος που όχι μόνο εξασφάλισε την real-time ενημέρωση Δύσης και Ανατολής για το τι συμβαίνει στην Τυνησία αλλά και δημιούργησε ένα τεράστιο κύμα αλληλεγγύης στον αγωνιζόμενο λαό της Τυνησίας και εν τέλει μετέτρεψε και την εξέγερση εκείνη σε υπόδειγμα για όλες τις αραβικές χώρες, αλλά και για τον Ευρωπαϊκό νότο. «Προφανώς οι τεχνολογίες επικοινωνίας δεν γέννησαν την εξέγερση. Αυτή γεννήθηκε από την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό που περιέλαβε πολύ κόσμο ανθρώπους οι οποίοι συνελήφθησαν ενώ οι αρχές απέκρυψαν τα βασανιστήριά τους με τη συναίνεση ευρωπαϊκών κρατών και αραβικών δικτατορικών καθεστώτων», με τα λόγια του μόνου συστηματικού μέχρι στιγμής μελετητή που ασχολήθηκε, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, με τη δύναμη των δικτύων και την επιρροή της διαδικτυακής κουλτούρας τόσο στην οικονομία όσο και στους κρατικούς θεσμούς, του [Manuel Castells](#). Είναι όμως και ο ίδιος που υποστηρίζει ότι: «Χωρίς αυτούς τους νέους δρόμους επικοινωνίας, η επανάσταση στην Τυνησία δεν θα είχε αυτά τα χαρακτηριστικά: τον αυθορμητισμό, την απουσία ηγετών, την καθοδήγηση μαθητών, φοιτητών καθώς και επαγγελματιών, με την αντιπολίτευση και τα συνδικάτα να προσφέρουν βοήθεια όπου αυτή χρειάζεται». Και το υπόδειγμα της Τυνησίας δεν ακολουθήθηκε μόνο στο κομμάτι αντίδρασης στις μέχρι πρότινος ναί μεν απολυταρχικές, αλλά με αντι-ιμπεριαλιστικές θέσεις και με λαϊκή αποδοχή, ηγεσίες του Αραβικού κόσμου. Λειτουργήσε και ως παράδειγμα για τον τρόπο οργάνωσης και την χρησιμοποίηση του διαδικτύου ως μέσο για τους σκοπούς της κινητοποίησης των πλατιών λαϊκών μαζών. Αν θέλουμε δε να το εισάγουμε σε ένα ακόμα πιο γενικό πλαίσιο οι κινητοποιήσεις των πλατειών στον Αραβικό κόσμο, αλλά και στον ευρωπαϊκό νότο ήταν μια διαδικασία κατάληψης και επανοικειοποίησης του δημόσιου χώρου από τον λαό, ένα λαό που κατάλαβε (όντως ένα βήμα μπροστά) το συνεχές σε τελική ανάλυση μεταξύ άυλου και υλικού δημόσιου χώρου, ανάμεσα στο διαδίκτυο και τον βιωμένο χώρο των αστικών τοπίων. Και αυτές οι διαδικασίες κοινωνικού πειραματισμού ήταν που γέννησαν και νέες μορφές, νέες δομές και τρόπους διαχείρισης του διαδικτύου σε μια πραγματικά ριζοσπαστική κατεύθυνση σε ρήξη με τους ιδιωτικούς χώρους και περιορισμούς που επιβάλλονται από κράτη και κεφάλαιο στο ίντερνετ. Το παράδειγμα το Ισπανικών πλατειών με την δημιουργία δικού τους ανεξάρτητου ασύρματου δικτύου, το σπάσιμο του αποκλεισμού στην μπλογκόσφαιρα από τους Τυνησίους hacker και μια σειρά τέτοιων διαδικασιών δείχνουν γλαφυρά πώς το διαδίκτυο μπορεί-ακόμα- να "υποταχθεί" στους σκοπούς του κινήματος.

Για την περίπτωση της Ελλάδας η πραγματικότητα είναι ότι τα δείγματα είχαν φανεί νωρίτερα, αλλά η παρακολούθηση ενός φαινομένου εν τη γενέσει του και κατά τη διάρκεια της εξέλιξης του, πάντα έχει μια ανακολουθία στην εκπομπή του σήματος και την πρόσληψη του από τους δέκτες της αριστεράς. Πρώτη πράξη μαζικής, αυθόρμητης κινητοποίησης μέσω διαδικτύου, και συγκεκριμένα μέσω των blog ήταν η συνάντηση εκατοντάδων στο Σύνταγμα την περίοδο των μεγάλων πυρκαγιών του 2007, φυσικά η κινητοποίηση είχε από

υπό-πολιτικά έως και αντιπολιτικά χαρακτηριστικά, με την διάθεση για διαφύλαξη του βουβού της συγκέντρωσης, αλλά και την μάλλον επιθετική αντιμετώπιση των ελάχιστων οργανωμένων μπλοκ της αριστεράς που βρέθηκαν στην συγκέντρωση. Το σύνολο της αριστεράς και τότε δεν μπορούσε να διαγνώσει την υφέρπουσα δυναμική που κυοφορούταν από εκείνη την μαζική, ειρηνική και βουβή συγκέντρωση.

Κάθε ενδοιασμός όμως ήρθε να καταρρεύσει λίγους μήνες αργότερα, το Δεκέμβρη του 2008, όταν η άνευ προηγουμένου οξύτητας, διάρκειας, πανελλαδικότητας και κλίμακας κοινωνική έκρηξη συνοδεύτηκε και από μια ανάλογης δυναμικής έκρηξη στη χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών για τους σκοπούς του κινήματος. Κινητά, μπλογκ, twitter, facebook αλλά και ανεξάρτητες πλατφόρμες πήραν κυριολεκτικά φωτιά και σε κάποιες περιπτώσεις ήταν το αποκλειστικό μέσω οργάνωσης δυναμικών κινητοποιήσεων(η πορεία της Κυριακής που καλέστηκε αποκλειστικά διαδικτυακά, αλλά και οι συντονισμένες επιθέσεις των μαθητών στα ΑΤ των περιοχών τους οργανωμένες από mail-list και κινητά). Σε τελική ανάλυση ακόμα και η διαδικασία ψηφιοποίησης της συλλογικής μνήμης, του συλλογικού βιώματος του Δεκέμβρη από μια στρατιά ανεξάρτητων φωτορεπόρτερ, κάμεραμαν, δημοσιογράφων που χρησιμοποιούσαν από τα προσωπικά τους κινητά, μέχρι εξελιγμένο εξοπλισμό έχει δώσει την δυνατότητα το γεγονός αυτό να έχει αποτυπωθεί με έναν αυθεντικό τρόπο, όπως ακριβώς βιώθηκε από τους πραγματικούς πρωταγωνιστές των ημερών εκείνων.

Πολύ περισσότερο το ταμπού για την χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για τους σκοπούς του κινήματος, με το κίνημα των πλατειών. Μια κινητοποίηση που πατώντας πάνω σε μια υφέρπουσα κοινωνική δυναμική που αναπτύχθηκε από τους οργανωμένους αγώνες του προηγούμενου διαστήματος ενάντια στην μνημονιακή πολιτική, χρησιμοποίησε ένα απλό group στο facebook σε μια διαδικασία που έγινε αντικείμενο χλευασμού από κομμάτια της επίσημης αριστεράς, αλλά και της "άλλης" αριστεράς, της δικιάς, καταφέροντας την πρώτη ημέρα κινητοποίησης να συγκεντρώσει δεκάδες χιλιάδες κόσμου. Η ακόλουθη έκρηξη στον υλικό χώρο, η τεράστια οξύτητα και ταχείας πολιτικοποίησης διαδικασία των "πλατειών" συνοδεύτηκε από αντίστοιχη διεργασία και στο διαδίκτυο. Live-streaming συνδέσεις με τις πλατείες της Ισπανίας, σελίδα της συνέλευσης της πλατείας με τα πρακτικά την να ανεβαίνουν ηλεκτρονικά, αντί-πληροφόρηση και διεθνής αλληλεγγύη κατακτήθηκε από τις δομές που έφτιαξε ο ίδιος αγωνιζόμενος λαός σε κάθε πεδίο του δημόσιου χώρου (ύλου ή υλικού).

Φυσικά δεν πρέπει να αποθεώνουμε όλες αυτές τις διαδικασίες ή να τις προσλαμβάνουμε ως πραγματικά αδιαμεσολάβητες και ανεπηρέαστες από τους κρατικούς μηχανισμούς ελέγχου. Η εν πολλοίς υπό-πολιτική και πολλές φορές αντί-πολιτική, ειδικά απέναντι στις οργανωμένες μορφές δράσης της αριστεράς και του λαϊκού κινήματος των ακτιβιστών του διαδικτύου αλλά και η πρόσληψη του ίντερνετ ως η νέα ισότιμη κοινωνία μια κοινωνία – άθροισμα ισότιμων ατόμων εγκιβωτίζουν στις αφηγήσεις τους μια άκρως ενσωματώσιμη πολλές φορές και κοινωνικά φιλελεύθερη τοποθέτηση. Ακόμα στιγμές όπως η διακοπή των διαδικτυακών συνδέσεων από την Vodafone στη διάρκεια των κινητοποιήσεων στην Αίγυπτο, ή το μπλοκάρισμα σελίδων από το καθεστώς Μπεν Αλί και η ανάδυση του νέου κράτους του διαδικτύου της Google δείχνουν πώς φυσικά ο κόσμος των ψηφιακών τεχνολογιών κάθε άλλο πάρα αγγελικά πλασμένος είναι. Και εδώ το ζήτημα στον παρατεταμένο λαϊκό πόλεμο εντός του οποίου βρισκόμαστε, είναι και πάλι η κατάληψη θέσεων, ειδικά με την συνείδηση ότι τις θέσεις που δεν καταλαμβάνεις εσύ, στο τέλος θα τις καταλάβει ο αντίπαλος.

Δεν είναι άλλωστε και λίγα τα παραδείγματα κατάληψης θέσεων που κανονικά θα έπρεπε να κατέχουμε εμείς. Μικρό και σχετικά θνησιγενές παράδειγμα η περίπτωση του κινήματος των "Αγανακτισμένων" φοιτητών κατά την διάρκεια των καταλήψεων του προηγούμενου Σεπτεμβρη. Ένα συνονθύλευμα του μπλοκ του επιστημονισμού, των πιο αντιδραστικών κομματιών του φοιτητικού σώματος και ακροδεξιών στοιχείων, υποστυλωμένο από όλο το μιντιακό κατεστημένο και με καλύτερο τους εκπρόσωπο την ίδια την Διαμαντόπουλου που συχνά τους επικαλούταν ως τις πλειοψηφίες που θέλουν να μείνουν ανοικτές οι σχολές. Ένας χώρος που το ελληνικό φοιτητικό κίνημα και τα πιο πρωτοπόρα του κομμάτια δεν άγγιξαν καν και δεν τον εκμεταλλεύτηκαν για τους σκοπούς του κινήματος. Ένας χώρος που ενώ καταλαμβάνει τεράστιο χώρο στην καθημερινότητα των νέων, η φοιτητική αριστερά μάλλον απαξίωσε και αρκετά αργά κατάλαβε την αξία του, τη στιγμή που μάλιστα τα φοιτητικά κινήματα σε άλλες χώρες (Καναδά, Αγγλία, Χιλή) χρησιμοποιούν κατά κόρον για το δυνάμωμα των αγώνων τους. Αλλά όπως είπαμε το συγκεκριμένο παράδειγμα, μικρής σημασίας είναι, δεδομένου ότι ακριβώς λόγω της ανυπαρξίας οποιασδήποτε πραγματικής κοινωνικής διεργασίας πίσω από το "κίνημα των Αγανακτισμένων Φοιτητών" η όλη διεργασία αποτέλεσε κενό γράμμα. Μα εκεί όπου η υπόθεση μας είναι που βρίσκει την πιο πραγματική και μάλλον τρομακτική αποτύπωση της είναι στο φαινόμενο Χρυσή Αυγή. Ο πραγματικός ηλεκτρονικός πόλεμος που διεξάγεται από πλευράς της, σε μπλογκ, facebook, mail-list, ακόμα και στα σχόλια του youtube δείχνει την μεθοδικότητα της δουλειάς που κάνουν καθώς και τις

δυνατότητες μεγέθυνσης, διοχέτευσης και διαμεσολάβησης κοινωνικών διεργασιών με μεγάλο βάθος μεγενθυμένες στο διαδίκτυο. Η δυνατότητα φτηνής, μαζικής επικοινωνίας, με άρση των χωροχρονικών περιορισμών που περιγράψαμε και παραπάνω, δίνει την δυνατότητα να μετασηματίσει με καλπάζοντες ρυθμούς το λαϊκό αίσθημα, το αυθόρμητο, αμορφοποίητο αντανακλαστικό του λαού σε ότι επιθυμεί ο πομπός του μηνύματος και δυστυχώς μέχρι στιγμής η Χρυσή Αυγή είναι πολύ περισσότερο παρούσα εκεί από οι δυνάμεις του αγώνα και τις πολιτικής αριστεράς.

Γ. Συμπεράσματα και προοπτικές: ριζοσπαστική αριστερή πρακτική και μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Αν προσπαθούσαμε να κατατάξουμε τους τρόπους πρόσληψης του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης από την μεγάλη πλειοψηφία της σύγχρονης αριστεράς θα λέγαμε πως ενώ βλέπουμε μια φοβικότητα αναμέτρησης και γνωσιμότητας σχεδόν μεταφυσική, από την άλλη είναι συνηθισμένη μια εύκολη, εργαλειακή αντίληψη για τον έναν ή περισσότερους ακόμη τρόπους προπαγάνδας και ίσως ζύμωσης που προσφέρονται.

Βλέπουμε ευθύς εξαρχής να σχηματοποιούνται δυο τρόποι πρόληψης του αντικειμένου. Ο πρώτος, στο όνομα μιας κάποιας επαναστατικής αγνότητας, αντιμετωπίζει το διαδίκτυο, τα πεδία πρακτικών που ανοίγονται εντός αυτού αλλά και τις πρακτικές (ατομικές ή μαζικές) που επικαθορίζει, σαν το νέο μεγάλο «ψέμα» ή θέαμα του κεφαλαίου. Βλέπει απλώς ένα νέο «τζόγο» ή μια ιδεολογική παγίδα για τις μάζες από μεριάς των καπιταλιστών δίχως αντιφάσεις και με τη φυσιογνωμία μιας καλοστημένης συνομοσίας. Βέβαια η σχετική ανάλυση συνοδεύεται και από τον παραδοσιακό εξελικτικισμό του σοβιετικού μαρξισμού που στην τεχνολογική καινοτομία θέλει να βλέπει πάντα το «προοδευτικό περιεχόμενο των παραγωγικών δυνάμεων» που αναπτύσσονται. Και κάθε αμφιβολία, ως δια μαγείας, εξαφανίζεται με την κάλυψη του περιεχομένου αυτού από τον «αλλοτριωτικό» ιδεολογικό μανδύα. Κι αυτός είναι ο μόνος λόγος, από την οπτική μιας βαθιά εμπειριστικής ανάγνωσης, για τον οποίο οι κεφαλαιοκράτες «λειτουργούν» το διαδίκτυο (και ότι επιμέρους πρακτικές ξεδιπλώνονται γύρω του)

Ο άλλος τρόπος αντίληψης του σχετικού ζητήματος κι αυτός αρχόμενος από τα οφέλη της (ουδέτερης) τεχνολογικής προόδου καταλήγει να το θεωρεί ως αφορμή για τη δημιουργία ενός νέου ακροατηρίου, οπότε πρέπει να συγκροτηθεί και ένα κάποιο σχετικό δίκτυο προπαγάνδας. Να προστεθεί δηλαδή ένας ακόμη λόγος πλάι στους άλλους. Χωρίς σχέση κυριαρχίας μεταξύ τους ή διάταξη τους στη βάση συγκεκριμένης στρατηγικής κίνησης. Κι αυτό γιατί αυτό που μπορεί να ονομασθεί «δημόσια σφαίρα» είναι , για την αντίληψη αυτή, κάτι σχετικά ουδέτερο ή στην καλύτερη ένα ρευστό πεδίο συσχετίσεων στο οποίο υπάρχει μόνον η έννοια της σχετικής αυτονομίας κι αυτή κατακερματισμένη κι αίολη. Χωρίς να συζητιέται η δυνατότητα του συσχετισμού , της επιβολής και της αναπαραγωγής του. Δίχως την στρατηγική συνάρθρωση των κομματιών αυτής της δημόσιας σφαίρας στην κατεύθυνση εξυπηρέτησης συγκεκριμένων ταξικών συμφερόντων.

Πέρα από κάθε αμφισημία τα δυο παραπάνω σημεία είναι σαφές πως ορίζουν με έναν τρόπο τα γνωστά θέματα του ρεφορμισμού. Βέβαια ο κίνδυνος δεν είναι απλώς να κρατήσουμε ίσες θεωρητικές αποστάσεις από τις δυο αυτές λάθος αντιλήψεις. Το σημαντικό στην περίπτωση μας θα ήταν πιστεύω να χαράξουμε τις κρίσιμες οριοθετήσεις για μια απόπειρα μαρξιστικού στοχασμού. Κι αυτό είναι ίσως αναγκαίο στο βαθμό που έχουμε να κάνουμε με ένα σύνολο πρακτικών που δομούνται ως η πλέον πρωτόγνωρη, πρωτότυπη και συνάμα αντιφατική επέκταση του δημόσιου λόγου καθώς και της πραγματικής ζωής των μαζών στις χώρες τουλάχιστον του δυτικού καπιταλισμού. Κι αυτό μάλιστα με συγκεκριμένες απολήξεις που εκδηλώθηκαν εκρηκτικά σε στιγμές έντονης και ταχείας πολιτικοποίησης των μαζών (βλ. Δεκέμβρης). Γι' αυτό και έγινε με τον παραπάνω τρόπο η αναφορά στα ρεφορμιστική σύλληψη αυτής της νέας πραγματικότητας. Όχι μόνο για να οριοθετηθούμε από τις ακραίες του εκφάνσεις και τη διάμεσο τους. Αλλά πολύ περισσότερο είναι ανάγκη να αντιληφθούμε το κενό μιας μαρξιστικής κριτικής στα θέματα και τις τροπικότητες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (και του εντοπισμένου στην ιστορία συγκεκριμένων κοινωνικών σχηματισμών ρόλου τους) ειδικά και του διαδικτύου γενικότερα.

Σήμερα προσπαθούμε μια όσο το δυνατόν συνολική ψηλάφηση του ερωτήματος. Στο τώρα αν και δεν μπορούμε να εκκινήσουμε με συστηματικό και αυστηρό τρόπο μια μαρξιστική εννοιολογική θεώρηση υπάρχει εντούτοις μια σειρά ιστορικών εμπειριών και πολιτικών- κινήματων πρακτικών που μένει να αποτιμηθεί. Κι αυτό γιατί πέρα από την εμπειρία που πρέπει και οφείλει να συστηματοποιείται μένει να δούμε το τι προκαλεί την χρήση μέσων κοινωνικής δικτύωσης, τι και αν κάτι την εκκρίνει σε ορισμένες οξύνσεις της ταξικής πάλης, ποια η σχέση του με τις κινήσεις ή την εν γένει πραγματική ζωή των μαζών.

Ιστορική εμπειρία και μέσα κοινωνικής δικτύωσης στα κινήματα

Σε σχέση με την εγχώρια εμπειρία αξίζει να σταθούμε στο κίνημα των πλατειών του προηγούμενου καλοκαιριού. Όχι απλώς γιατί κι εκεί έγινε προσπάθεια κινήματις χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ή ακόμη και στησίματος αυτόνομων ως ένα βαθμό υλικοτεχνικών υποδομών για τα προηγούμενα. Αλλά επειδή

απέναντι στη μεγαλύτερη ίσως κίνηση των μαζών μεταπολιτευτικά οφείλουμε να σταθούμε αναλυτικά σε κάθε επίπεδο. Κι αυτό επειδή κάθε επιμέρους όψη των κινημάτων και των οξυμένων στιγμών και σταθμών της ταξικής πάλης πρέπει να την βλέπουμε στη βάση της πρωτοκαθεδρίας της ταξικής πάλης και των ταξικών συγκρούσεων (καθώς και των εκβάσεων τους). Έτσι η προσπάθεια για ένα αυτοτελές ως ένα βαθμό δίκτυο για την επικοινωνία του αγωνιζόμενου λαού (με μειοψηφικά είναι αλήθεια χαρακτηριστικά) στα πρότυπα των πειραματισμών της puerta del sol, το κάλεσμα ακόμη για τις 25 Μάη, το πώς έγινε, γιατί είχε από την πολύ αρχή αυτή τη μαζική αποδοχή, τις προσπάθειες συντονισμού με τα αποτελέσματα των λαϊκών συνελεύσεων να τέμνουν (ως τέτοια αλλά και ως αίτιο μαζικού προβληματισμού) κάθε γωνιά της blogosφαιρας, των ιστοσελίδων της αριστεράς, του λογαριασμούς facebook-twitter κλπ, είναι χαρακτηριστική των πρωτότυπων, αντιφατικών και δύσκολων στη θεωρητικοποίηση πρωτοβουλιών των μαζών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα που νομίζω χρίζει ξεχωριστής αναφοράς είναι η δημιουργία τράπεζας χρόνου από την πλατεία Συντάγματος. Δηλαδή μιας διαδικασίας ανταλλαγής ίσης ποσότητας εργασίας: π.χ. κάποιος ζητούσε μια ώρα εργασίας για φύλαξη παιδιών και προσέφερε μια ώρα εργασίας επισκευής αυτοκινήτου. Όχι πως κάτι τέτοιο αναμετράται με όλη τη συνθετότητα του οικονομικού επιπέδου και της εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης αλλά αποτελεί ίσως θετικό βήμα στον κοινωνικό πειραματισμό για μια εναλλακτική οργάνωση της εργασίας. Βέβαια αυτή η επιμέρους κινηματική πρακτική δεν έχει καταστεί ακόμη δυνατόν να συστηματοποιηθεί και να μπει «στην κάνη του όπλου» όσον αφορά την Αριστερά και το λαϊκό κίνημα.

Αλλά θα αναρωτηθεί κάποιος το αν είναι ανάγκη ή ακόμη, σε περίπτωση που αναγνωρίζεται ως υπαρκτή προοπτική, το πώς θα γίνει κάτι τέτοιο. Σε τέτοιου τύπου ερωτήματα η απάντηση είναι δύσκολη και η όποια γραμμή αναμετράται με αυτά θα είναι σε αυτό το ειδικό επίπεδο αναγκαστικά μια δύσκολη γραμμή. Κι αυτό γιατί οφείλει από τη μια να οριοθετείται από την κοινωνική δικτύωση ως «συμβάν» αλλά από την άλλη να κατέχει τη διαλεκτική του ρόλου της τεχνολογικής καινοτομίας (του τρόπου εμφάνισης και ένταξης στις παραγωγικές σχέσεις, στην κυκλοφορία ή στην καθημερινή πρακτική) και της δυνατότητας πρόσβασης (σε αυτή) αλλά κυρίως *γνωσιμότητας-διανοητικότητας* της (με τι όρους, με ποια διαδικασία μπορεί να περιγραφεί ως λαϊκή πρακτική και αν γίνεται κάτι τέτοιο) από μεριάς των λαϊκών στρωμάτων. Θα πρέπει ακόμη να αποφύγει την κακοτοπία του ιδεολογικού ρόλου των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και να βάλει αυτό το ρόλο στο μικροσκόπιο της μαρξιστικής ανάλυσης. Να αναμετρηθεί δηλαδή, ως αναγκαίο βήμα, και με την επαναστατική ανανέωση και ανατροφοδότηση της μαρξιστικής θεωρίας των ΙΜΚ με κάθε επιφύλαξη θεωρητικής εγκυρότητας.

Θα έλεγα όμως πως παράλληλα πρέπει να σκεφτούμε το κατά πόσο μπορούμε να χαρίσουμε ένα «γήπεδο» στον αστισμό και στο κρατικό μονοπώλιο ως προς τη διαχείριση και την «επιτήρηση», πριν διαμορφώσουμε μια ορισμένη κριτική-θεωρητική αποτίμηση του συγκεκριμένου πεδίου ερωτημάτων. Εγώ θα προσπαθούσα να κωδικοποιήσω τα εξής σημεία για να συμβάλω όσο μπορώ στο άνοιγμα της κουβέντας;

- Πρωτοκαθεδρία της ταξικής πάλης και των διεργασιών στους κόλπους του λαού σε σχέση με το ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης: Οριοθέτηση από κάθε σχήμα που θεωρεί τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως αντιθεσμούς με πλήρως αυτόνομη υλική δραστηριότητα άρα και ως νησίδες μιας άλλης κοινωνικής οργάνωσης με πλήρη αυτοτέλεια που θα οδηγήσουν αναπόδραστα στην κοινωνική αλλαγή αρκεί να καταλάβουμε κάποια και να δημιουργήσουμε άλλα.
- Συστηματοποίηση του πώς, πότε και κάτω από ποιες κοινωνικές σχέσεις και αντιθέσεις προκύπτει ο πολιτικός ή ο εκάστοτε κοινωνικός τους ρόλος πέρα από τον βολονταρισμό του post, του σχολιασμού ή της ανάρτησης.
- Προσπάθεια για μαρξιστική θεώρηση τόσο σε επίπεδο πρακτικών της δημόσιας σφαίρας που προκύπτουν (μέσα από ποια διαδικασία;) όσο και ως ενδεχόμενο κομμάτι της μαρξιστικής θεωρίας της Ιδεολογίας και των ΙΜΚ
- Καθορισμός του τρόπου, τύπου και βαθμού μιας αριστερής ριζοσπαστικής πολιτικής πρακτικής και τοποθέτησης στο ζήτημα: Τα ερωτήματα που προκύπτουν από την μαζική εμπλοκή π.χ. της νεολαίας σε τέτοια μέσα τι σημαίνει για εμάς και πώς διαμορφώνει σχετικά την αντίληψη μας. Ας σκεφτούμε μόνο το πώς οι περισσότεροι από εμάς δημιούργησαν π.χ. έναν λογαριασμό στο facebook ή ακόμη γιατί τείνει να παρουσιαστεί ως στοιχείο κοινωνικής «αμορφωσιάς» η έλλειψη ενός τέτοιου λογαριασμού.
- Να μελετήσουμε το κατά πόσο και με ποιο τρόπο εμπλέκονται οι κοινωνικές τάξεις σήμερα σε μια τέτοιου τύπου επέκταση της δημόσιας σφαίρας. Πρέπει π.χ. να γνωρίσουμε με πολιτικό τρόπο το πώς η εργατική τάξη ή οι μάζες του λαού, ευρύτερα, εσωκλείονται σε αυτές τις διαδικασίες ή αν δομικά αποκλείονται από αυτές σε τελευταία ανάλυση. Άρα μπορούμε να μιλάμε και πώς για δημόσια σφαίρα εφόσον αυτή έχει στο εξωτερικό τις τάξεις του λαού;

Επίλογος σε μια συζήτηση που μόλις ανοίγει

Για την αριστερά, την επαναστατική και κομμουνιστική αριστερά ο στόχος πάντα ήταν ο στοχασμός στο νέο, στο ένα βήμα μπροστά της μέσης συνείδησης και κυρίως να έχει τη δυνατότητα να αποτελεί συστατικό στοιχείο σε κάθε μορφή κοινωνικού πειραματισμού, σε κάθε μικρό και μεγάλο κοινωνικό εργαστήριο που στήνεται. Ειδικά δε όταν μιλάμε όχι μόνο για ένα εργαστήριο ριζοσπαστικών πειραμάτων αλλά για μια άυλη (εκεί έγκειται και η αμηχανία μας) επέκτασης του βιωμένου κοινωνικού αλλά και ατομικού χώρου, δεδομένου ότι το διαδίκτυο εισβάλλει και στις δύο πλευρές, πραγματικότητα που έρχεται να μετασχηματίσει συνολικά όλο τα επίπεδα της καθημερινότητας μας, από την σύναψη προσωπικών και κοινωνικών σχέσεων έως και την δόμηση κινήσεων και την άσκηση πολιτικής τότε όχι μόνο πρέπει να βρισκόμαστε εντός αυτής της διαδικασίας αλλά να παλεύουμε και για τον ριζοσπαστικό μετασχηματισμό της, ή τουλάχιστον για το άνοιγμα ρηγμάτων αντίστασης. Απαραίτητα εργαλεία για την υλοποίηση αυτής της προσπάθειας αποτελούν καταρχάς η απομάκρυνση από τα δύο ακραία όρια που περιγράψαμε παραπάνω, είτε τον αναχωρητισμό ή την αντιμετώπιση του διαδικτύου ως πραγματικότητα ελευθερίας και ανάπτυξης δομικά διαδικασιών που ευνοούν την πάλη για την ανάπτυξη αντιστάσεων και τον κοινωνικό μετασχηματισμό. Σε τελική ανάλυση δεν πρέπει να ξεχνάμε το εξίσου απλό και παλιό, να υπηρετούμε το λαό, να διδασκόμαστε από αυτόν και στο κομμάτι αυτό (και όχι μόνο) έχουμε να πάρουμε ακόμα πολλά μαθήματα...

Σημειώσεις - Παραπομπές:

1. Λένος Χρηστίδης, *Γίναμε ρατσιστές γιατί πάντα ήμασταν*, συνέντευξη στο tvxs.gr <http://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/giname-ratsistes-giati-panta-imastan-toy-lenoy-xristidi>
2. Το πείραμα αυτό αναφέρεται σε πολλά σχετικά βιβλία και αποτελεί κλασικό σημείο αναφοράς για διάφορες ερμηνείες. Εδώ παρουσιάζεται βάσει ενός βιβλίου που κυκλοφόρησε πρόσφατα από τις εκδόσεις Κάτοπτρο και έγινε αρκετά δημοφιλές, του βιβλίου *Συνδεδεμένοι* των Nicholas Christakis και James Fowler. Αποτελεί μια εύκολη εισαγωγή στις βασικές αρχές της θεωρίας κοινωνικών δικτύων με χρήση πειραματικών παραδειγμάτων,
3. Για την παρουσίαση των απλοποιημένων ορισμών των δικτύων και των βασικών θεωρημάτων που καταγράφονται εδώ χρησιμοποιήθηκε το βιβλίο των David Easley και John Kleinberg, *Networks, Crowds, Markets*.
4. Πιο ειδικά, το 2009 δημοσιεύτηκε μια έρευνα από το Πανεπιστήμιο ΕΤΗ της Ζυρίχης βασισμένη σε στοιχεία από μεγάλες ιδιωτικές βάσεις δεδομένων που καταγράφουν με ακρίβεια οικονομικά και χρηματιστικά στοιχεία και η οποία χρησιμοποιεί τεχνικές ανάλυσης κοινωνικών δικτύων για να δείξει την διαπλοκή των μεγάλων χρηματοπιστωτικών ομίλων και μονοπωλιακών παραγωγικών τραστ. Καταλήγει σε αρκετά εντυπωσιακά αποτελέσματα όπου δείχνει ότι μια εκατοστή περίπου ισχυρά διασυνδεδεμένων χρηματοοικονομικών ομίλων ασκούν οικονομικό έλεγχο πάνω σε χιλιάδες μεγάλες παραγωγικές επιχειρήσεις και αυτές με τη σειρά τους σε εκατοντάδες χιλιάδες ή εκατομμύρια άλλες εταιρίες παγκοσμίως. Η έρευνα έχει τον τίτλο *The network of global corporate control* και μπορεί να βρεθεί ελεύθερα στο internet.
5. Anatole Rapoport, *Spread of information through a population with socio-structural bias I: Assumption of transivity*
6. Αναλυτικότερα για τα ερωτήματα που πιάνονται επιγραμματικά σε αυτό το κείμενο, μπορεί κανείς να δει το άρθρο *Stop SOPA* στο τεύχος 7 του περιοδικού «Εκ Νέου» καθώς και στη διεύθυνση <http://parallhlografos.wordpress.com/2012/01/24/πολιτική-ελέγχου-στο-διαδίκτυο-και-ψη/> με τίτλο *Πολιτική ελέγχου στο διαδίκτυο και ψηφιακές αντιστάσεις*
7. Δείτε π.χ. το άρθρο *Το ερώτημα της αξίας του Facebook: Θα επιβιώσει ο καπιταλισμός εν μέσω «αφθονίας αξίας»;* του Michel Bauwens που βρίσκεται μεταφρασμένο στη διεύθυνση <http://kokkinostupos.blogspot.gr/2012/03/facebook.html>
8. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το άρθρο *Η Πολιτική Οικονομία της Ομότιμης Παραγωγής* ξανά του Michel Bauwens που υπάρχει μεταφρασμένο στην διεύθυνση <http://p2pfoundation.net/>